

Prof. dr hab. Jan Udała
Katedra Biotechnologii Rozrodu Zwierząt
i Higieny Środowiska
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
w Szczecinie

Recenzja

pracy doktorskiej mgr inż. Doroty Marii Hering pt. „Identyfikacja markerów genetycznych i polimorfizmu genów związanych z koncentracją i ruchliwością plemników u buhajów rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej” wykonanej w Katedrze Genetyki Zwierząt Wydziału Bioinżynierii Zwierząt Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Kamińskiego i dr inż. Marka Lecwicza, jako promotora pomocniczego

Osiągnięty postęp w hodowli bydła był możliwy dzięki wdrożonym programom hodowlanym, opartych między innymi na wykorzystaniu inseminacji krów konserwowanym nasieniem najlepszych buhajów. Sprzyjał temu zapewne fakt dużej podatności nasienia samców tego gatunku zwierząt, w porównaniu z samcami innych gatunków, na proces konserwacji w niskich temperaturach.

Właściwa ocena i selekcja pobranych ejakulatów ma w praktyce inseminacyjnej duże znaczenie, a prognozowanie zdolności zapładniającej plemników jest ciągle aktualnym problemem. Opracowane w ostatnich latach nowoczesne metody z zakresu biologii molekularnej pozwalają na dość dokładną analizę stanu funkcjonalnego i strukturalnego gamet, nie rozwiązują jednak wszystkich problemów w tym względzie, zwłaszcza w odniesieniu do plemników, które można byłoby określić jako „suboptymalne”, klasyfikowane w ocenie jako prawidłowe, a charakteryzujące się gorszymi właściwościami zapładniającymi. W tym kontekście istotne znaczenie może mieć bliższe poznanie genetycznego uwarunkowania cech nasienia. Oszacowanie współczynników odziedziczalności dla podstawowych cech branych pod uwagę przy określaniu jakości nasienia i podjęcie prób selekcji w tym kierunku nie przyniosło spodziewanych rezultatów. Trudno też o jednoznaczną interpretację znaczenia dotychczasowych prac nad wykorzystaniem markerów genetycznych. Pomimo przeanalizowania wielu genów, dla stosunkowo nielicznych polimorfizmów stwierdzono istotne związki z cechami nasienia. Dlatego za obiecujące należy uznać badania nad wykorzystaniem tzw. mikromacierzy SNP (chipów DNA) pozwalających na genotypowanie osobników jednocześnie w tysiącach miejsc

polimorficznych danego genomu, a następnie wykorzystanie techniki genomowej analizy asocjacji (GWAS) do określenia ich związków z daną cechą. W nurt tych badań z powodzeniem włączył się Zespół Katedry Genetyki Zwierząt Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, realizujący we współpracy z SHiUZ w Bydgoszczy pod kierunkiem Pana Profesora Stanisława Kamińskiego nowatorski projekt w naszym kraju dotyczący selekcji genomowej buhajów.

Dostęp do materiału badawczego w ramach powyższej współpracy umożliwił Autorce niniejszej pracy przeprowadzenie interesujących badań o dużym znaczeniu poznawczym i praktycznym, których efekty zamieściła w przedłożonej rozprawie. Dysertacja ta została opracowana na podstawie trzech oryginalnych prac twórczych spójnych tematycznie opublikowanych w czasopismach naukowych o międzynarodowym zasięgu: *Animal Reproduction Science* (2014, IF = 1,511), *Reproduction in Domestic Animals* (2014, IF = 1,515) i *Polish Journal of Veterinary Science* (2016, IF = 0,719). Czasopisma te w wykazie czasopism naukowy MNiSW w danym roku wydania posiadają odpowiednio 30, 25 i 20 pkt. Z zamieszczonych danych w bazie Web of Science wynika, że liczba cytowań dla dwóch pierwszych prac wydanych w 2014 roku wynosi 23, co wskazuje na duże zainteresowanie badaczy i aktualność podjętej problematyki badawczej. We wszystkich trzech publikacjach Doktorantka jest pierwszym autorem. Swoją udział w ujęciu wskaźnikowym szacuje kolejno na 50%, 50% i 70%. Wskazuje to na Jej duże zaangażowanie w cały proces powstania i wydania publikacji. Udział ten polegał na wyborze osobników do badań, przeprowadzeniu znacznej części analiz laboratoryjnych, interpretacji wyników i opracowania redakcyjnego pracy. Pełnienie znaczącej roli w procesie powstawania prac świadczy o posiadanych zdolnościach organizacyjnych przez Doktorantkę i umiejętnościach współpracy z innymi Członkami Zespołu, co jest bardzo pozytywną cechą, zważywszy znaczenie wspólnie podejmowanych działań i myśli koncepcyjnej w twórczej działalności naukowej.

Przyjęta forma przygotowania dysertacji na podstawie opublikowanych już prac naukowych w uznanych czasopismach międzynarodowych, ułatwia w znacznym stopniu wykonanie zadania postawionego przed recenzentem w zakresie merytorycznej oceny pracy. Prace te bowiem uzyskały pozytywne opinie niezależnych ekspertów związanych z daną problematyką co świadczy o ich rzetelności i dużej wartości naukowej. Rola oceniającego powinna więc skupiać się bardziej na ocenie komplementarności i spójności prac, ich znaczenia dla rozwoju wiedzy w danym kierunku oraz polemice z Autorką na temat uzyskanych wyników.

Powyższe wyniki zamieszczone w trzech publikacjach Autorka zaprezentowała w pracy przygotowanej według obowiązujących wymogów dla tego typu opracowań naukowych. W pracy tej poza załączonymi publikacjami i oświadczeniami zawarła następujące rozdziały: wstęp, hipoteza badawcza i cele pracy, materiał i metody, wyniki, dyskusja, wnioski. Na końcu pracy zamieszczono wykaz piśmiennictwa oraz streszczenia w języku polskim i angielskim, a na jej początku wykaz stosowanych skrótów.

We wstępie, będącym zarazem przeglądem literatury, Autorka na samym początku zaznacza, że poprawa płodności jest jednym z największych wyzwań hodowli bydła rasy holsztyńsko-fryzyjskiej, a źródłem obniżonej płodności mogą być niekorzystne zmiany cech jakości nasienia buhajów. Stwierdza, iż standardowe procedury oceny jakości nasienia nie eliminują buhajów z obniżoną płodnością, od których pobrane nasienie klasyfikowane jest jako normalne. Stąd też stwarza to potrzebę podjęcia badań nad genetycznym uwarunkowaniem cech jakości nasienia, a następnie na ich podstawie brakacji buhajów z obniżoną płodnością. Tym samym wskazuje na celowość podjęcia niniejszych badań.

W dalszej części pracy Doktorantka dokonuje ogólnej charakterystyki nasienia buhajów i przedstawia uwarunkowania zróżnicowanej koncentracji i ruchliwości plemników, a więc dwóch głównych wskaźników analizowanych w swoich badaniach. Po krótkiej charakterystyce najważniejszych czynników środowiskowych wpływających na właściwości nasienia, więcej uwagi poświęca czynnikom genetycznym. Cytując aktualne prace, autorów z kraju i zagranicy, przedstawia genezę i kierunki badań zmierzających do bliższego poznania genetycznego uwarunkowania cech nasienia. Odnosząc się do dwóch analizowanych przez siebie cech, tzn. koncentracji i ruchliwości plemników zaznacza, że określono dla nich współczynniki odziedziczalności oraz przeanalizowano szereg genów. Nieliczne jednak tylko polimorfizmy wykazywały istotne związki z tymi cechami nasienia. Zsekwencjonowanie dopiero genomu bydła rozpoczęło Jej zdaniem nowy etap w poszukiwaniach genetycznego podłoża wielu cech istotnych w hodowli zwierząt. Dostępne w tej mierze metody, najpierw ograniczały się do cech produkcyjnych, później zaczęły być również przydatne w doskonaleniu cech płodności. W dalszej części rozdziału Doktorantka przytacza badania autorów z kraju i zagranicy wskazujące na duże możliwości wykorzystania mikromacierzy SNP i analizy GWAS w celu ustalenia powiązań między markerami genetycznymi a cechami nasienia czy też eliminacji zaburzeń płodności.

Przedstawiony rozdział, w krótkiej ale treściwej i przystępnej formie jest dobrze wykonanym przeglądem literatury, zwłaszcza w odniesieniu do genetycznego uwarunkowania cech nasienia. Autorka wykorzystwała aktualne materiały źródłowe, odpowiednio je

zinterpretowała, dostarczając najnowszych informacji dotyczących podjętego tematu. Świadczy to o znajomości przez Nią problematyki badawczej i posiadanych umiejętnościach analizy, interpretacji wyników badań i wyciągania na ich podstawie wniosków.

W następnym rozdziale Doktorantka przedstawia założoną hipotezę i cel pracy jaki zamierzała osiągnąć wykonując badania, których wyniki zamieściła w trzech oryginalnych publikacjach.

Przyjęta hipoteza jest poprawnie sformułowana w kontekście dokonanego przeglądu wyników prac innych autorów, jak również doświadczeń własnych i posiadanych możliwości wykonania badań. Poprawnie wyznaczono także cele pracy.

W materiale i metodach, Autorka dokonała zbiorczego opisu metod, szczegółowo zaprezentowanych w każdej pracy. Przyjęcie takiej formy jest dobrym rozwiązaniem, pozwalającym lepiej zapoznać się z tokiem postępowania metodycznego na poszczególnych etapach prac badawczych zmierzających do osiągnięcia danego celu. Jak zaznaczyłem wcześniej, od strony merytorycznej, w tym doboru materiału i metod badawczych, praca była poddana już ocenie. Należy jednak podkreślić trafność doboru tych metod i wskazać na posiadane możliwości wykonania specjalistycznych badań, jak również możliwość skorzystania z wyników jakie zostały uzyskane na potrzeby selekcji genomowej w ramach współpracy z SHiUZ w Bydgoszczy. Należy także podkreślić, że bez tej współpracy wykonanie powyższej pracy byłoby raczej niemożliwe. Jest to wzorcowy przykład współpracy między nauką i praktyką. Na bazie dociekań naukowych Zespół realizujący badania uzyskał wyniki, które mogą być wykorzystane w praktyce hodowlanej.

Powyższe wyniki Autorka przedstawiła w kolejnym rozdziale „Wyniki”.

Wyniki te potwierdzają zarazem osiągnięcie w pełni celów badawczych, jakie w pracy założono, gdyż:

1. Wskazano 34 markery SNP związane ze zróżnicowaniem ruchliwości plemników, spośród których 18 zlokalizowanych było w obrębie genów funkcjonalnych. Podobnie w przypadku koncentracji plemników, wskazano 13 markerów SNP związanych z tą cechą, a 7 zlokalizowanych było w obrębie genów funkcjonalnych.
2. Opracowano test PCR dla genu kandydującego SOX5, co pozwoliło na zidentyfikowanie jednonukleotydowego polimorfizmu powodującego mutację zmiany sensu. W wyniku zastosowania metody PCR-RFLP oznaczono trzy genotypy: CC, CT i TT.
3. Wykazano statystycznie istotne związki pomiędzy powyższym polimorfizmem genu SOX5 a ruchliwością i koncentracją plemników.

Otrzymane wyniki Autorka omawia w następnym rozdziale, porównuje je z pracami innych badaczy, przedstawia własne spostrzeżenia i poglądy w wielu kwestiach. Na samym początku uzasadnia wybór buhajów rasy holsztyńsko-fryzyjskiej jako modelu do badań, podając trzy powody. W jednym z nich stwierdza, że u buhajów tych występuje znaczne zróżnicowanie parametrów nasienia, co jest między innymi powodem występowania obniżonej płodności. Zaznacza, że poznanie genów zaangażowanych w kształtowanie cech nasienia może być pomocne w ograniczeniu tego zjawiska, poprzez eliminację buhajów – nosicieli niekorzystnych alleli. Na kanwie takiego stwierdzenia nasuwa się pytanie, o ewentualne skutki takiego postępowania i jego znaczenia dla hodowli w kontekście stosowanej selekcji genomowej. Jakie jest zdanie Autorki w tym względzie?

Prowadząc rozważania o analizach GWAS Doktorantka podkreśla, że pozwoliły one zidentyfikować markery typu SNP istotnie związane z dwoma najważniejszymi cechami nasienia świeżego, tj. koncentracją i ruchliwością plemników zaznaczając, że są ważne z punktu widzenia zakładów produkcji nasienia, gdyż określają zarówno wydajność produkcji nasienia do celów inseminacji jak i jego jakość. Szkoda, że nie rozwinięto tego zagadnienia i nie wspomniano również o objętości ejakulatu, która to cecha razem z dwiema wymienionymi decyduje o wielkości produkcji nasienia, określanej liczbą dawek inseminacyjnych otrzymanych z ejakulatu. Genetyczne podłoże objętości ejakulatu było przedmiotem badań Zespołu, a Doktorantka jest pierwszym autorem pracy opublikowanej na ten temat. Przedstawiono w niej również interesujące wyniki, zidentyfikowano markery związane z powyższą cechą, co wskazuje na możliwość wykorzystania badań w selekcji buhajów i doskonalenia ich płodności. Dlatego też wydaje się, że przedstawienie tych wyników, na tle zaprezentowanych w niniejszej pracy, było by dobrym ich uzupełnieniem i bardziej podkreśliłoby niewątpliwe osiągnięcia Zespołu, stosującego nowatorskie metody w ustaleniu genetycznego podłoża cech nasienia oraz podejmującego próby wykorzystania wyników w praktyce. Za interesujące należy uznać podjęte przez pracowników Katedry Genetyki Zwierząt oraz Katedry Biochemii i Biotechnologii Zwierząt UWM badania nad genetyczną determinacją niektórych cech nasienia kriokonserwowanego. Wykonane badania, w których uwzględniane są nowe metody oceny z zakresu biologii molekularnej, powinny pozwolić na bliższe poznanie genetycznego podłoża cech tego nasienia, co może mieć duże znaczenie dla praktyki inseminacyjnej. Trafnym więc wydają się sugestie Doktorantki, zawarte w ostatnim zdaniu, dotyczące wartości aplikacyjnej realizowanych badań na nasieniu kriokonserwowanym.

Opracowanie omawianego rozdziału dyskusja świadczy o bardzo dobrej znajomości tematu przez Doktorantkę. W rozdziale tym poprawnie zinterpretowała uzyskane wyniki na tle osiągnięć innych badaczy, wskazując zarazem dalsze kierunki badań jakie zamierza z Zespołem podjąć oraz co należałoby zrobić aby dany problem wyjaśnić. Świadczy to o rozeznaniu w aktualnych trendach badawczych, dostrzeganiu znaczenia realizowanych prac dla praktyki oraz chęci rozwijania swoich zainteresowań naukowych.

Na podstawie uzyskanych wyników Autorka wyciągnęła 6 wniosków. Jak zaznaczono wcześniej przy omawianiu rozdziału wyniki, otrzymane rezultaty pozwoliły Jej na osiągnięcie postawionych celów, a sformułowane wnioski to odzwierciedlają. Ważnym w kontekście doskonalenia cech wyrażających sprawność reprodukcyjną samca, wydaje się wniosek 5-ty, w którym wskazano, iż dzięki znajomości uwarunkowań genetycznych cech nasienia, występuje możliwość ich uwzględniania w preselekcji buhajów dokonywanej w ramach programów selekcji genomowej. Może to mieć znaczenie dla doskonalenia cech związanych z rozrodem, którym w programach hodowlanych nadaje się coraz większą wagę.

W toku realizacji pracy, Autorka uzyskała wiele danych o charakterze poznawczym oraz aplikacyjnym, mogących być wykorzystanych w doskonaleniu cech rozrodczych buhajów. Na podkreślenie zasługuje:

1. Wskazanie markerów warunkujących różnicowanie ruchliwości i koncentracji plemników.
2. Wskazanie na 11 genów potencjalnie związanych z ruchliwością plemników i 2 genów bezpośrednio związanych z ich koncentracją oraz wiele innych związanych pośrednio z tymi cechami.
3. Zasugerowanie poligenowego uwarunkowania badanych cech związanych z produkcją nasienia.
4. Przeprowadzenie mapowania genów kandydujących metodą genomowej analizy asocjacji (GWAS), wskazanie na zalety tej metody oraz zasad postępowania przy wyborze genu kandydującego.

Praca, stanowiąca podsumowanie wyników zamieszczonych w trzech oryginalnych pracach twórczych, napisana jest poprawnym językiem pod względem stylistycznym i gramatycznym. Autorka w przystępnej i zrozumiałej formie zaprezentowała najważniejsze wyniki, opisując tok postępowania i metody jakimi je osiągnęła. Poddała je następnie rzetelnej dyskusji, wskazując zarazem na potrzebę kontynuacji prac w wybranych kierunkach. Powyższe, jak również posiadany już znaczący dorobek naukowy wyrażony wskaźnikami

bibliometrycznymi, wskazuje na posiadane doświadczenie, umiejętności i kompetencje naukowe w zakresie obranej problematyki badawczej przez Doktorantkę.

W maszynopisie na str. 14 (wiersz 25) w zdaniu: Badaniami objęto takie cechy jak poziom hormonów ... wśród LH i IGF1 jest „IN”. Co to oznacza?

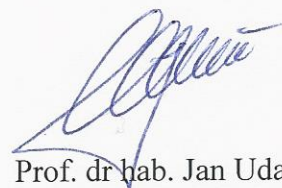
Wniosek końcowy

Przygotowana rozprawa doktorska ma zarówno znaczenie poznawcze jak aplikacyjne. Na podkreślenie zasługuje dobre przygotowanie pracy od strony metodycznej. Wykorzystane metody badawcze, które pozwoliły Doktorantce uzyskać interesujące wyniki, a na ich podstawie przygotować trzy oryginalne prace twórcze, zebrała i w przystępny sposób objaśniła w maszynopisie. Wyniki te przedstawiła na tle osiągnięć innych badaczy, wskazując dalsze możliwości realizacji badań w obranym kierunku. Świadczy to o dobrym rozeznaniu w aktualnych trendach badawczych, posiadanej wiedzy i kompetencjach naukowych. Autorka w pełni wykonała postawione zadania, osiągnęła postawione cele i potwierdziła przyjętą hipotezę. Praca niewątpliwie wnosi nowe wartości i przyczynia się do rozwoju badań w uprawianej dyscyplinie

Mając powyższe na uwadze stwierdzam, że praca doktorska mgr inż. Doroty Marii Hering pt. „Identyfikacja markerów genetycznych i polimorfizmu genów związanych z koncentracją i ruchliwością plemników u buhajów rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej” odpowiada wymogom określonym w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn.zm., t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1852).

Przedkładam zatem Wysokiej Radzie Wydziału Bioinżynierii Zwierząt Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie wniosek o dopuszczenie mgr inż. Doroty Marii Hering do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Szczecin, 28 grudnia 2016 roku

Prof. dr hab. Jan Udała